

Ситдикова І. В.

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В статті обґрунтовується необхідність комплексного підходу до дослідження письмової комунікації.

Ключові слова: письмова комунікація, усна /письмова форми мови / мовлення.

В статье обоснована необходимость комплексного подхода к исследованию письменной коммуникации.

Ключевые слова: письменная коммуникация, устная / письменная формы языка / речи.

The article points out the idea of complex approach to studying the contemporary writing communication.

Key words: writing communication, writing / speaking.

Актуальність статті є обумовленою тим, що у ХХІ столітті роль письмової комунікації неухильно зростає завдяки поширенню спілкування за допомогою комп'ютера та SMS-повідомлень і відповідно виникає потреба у нових підходах до її дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності комплексного дослідження письмової комунікації як інтегративного явища.

Мету дослідження ми вбачаємо в окресленні основних напрямів досліджень письмової комунікації, зокрема в рамках графо стилістики.

Лінгвістику ХХІ століття можна охарактеризувати як дослідження комунікативної взаємодії людей. Сьогодення вимагає вивчень нових аспектів та застосування нових підходів у дослідженні проблем тексту та комунікації. Загальновідомо, що комунікація це фіксація інформації за допомогою вербальних та невербальних засобів. Розподіл на вербальну та невербальну комунікації є традиційним, але важко не погодитись із думкою О.А.Селиванової, що крім вербальних та невербальних засобів існують паралінгвістичні (інтерпретаційні ключі комунікації), які тісно пов'язані з інтерпретаційним базисом мовця/слухача – фондом їх знань, ідей, почуттів [6:35]. У сучасній лінгвістиці зазвичай виділяють усну та письмову або письмово-друковану форми комунікації. Хоча сьогодні у зв'язку з розповсюдженням Інтернет-спілкування не варто, на нашу

думку, поєднувати письмову і друковану комунікації, оскільки їх комунікативні властивості суттєво різняться і ці відмінності є такими, що сприятимуть подальшому виокремленню цих форм.

У XXI столітті роль письмової комунікації неухильно зростає. Виникає інтерес до вивчення мови, що функціонує в системі Інтернету. Було навіть зроблено спробу створити нові лінгвістичні дисципліни: Інтернет-лінгвістику, об'єктом дослідження якої є особливості мови Інтернету [9]; медіалогію, об'єктом дослідження якої є медіа комунікація [8]. Однак графічний рівень Інтернет-комунікації не був дотепер об'єктом самостійного дослідження й описувався фрагментарно, хоча, безперечним є те, що письмова мова одержала нові можливості розвитку завдяки впровадженню в життя сучасних технологій: комп'ютерів, мережі Інтернет, SMS, дистанційного навчання. Саме письмова комунікація в сучасному суспільстві забезпечує функціонування всіх найважливіших сфер інтелектуальної діяльності людей: літературно-художню творчість, науково-технічну роботу, централізоване поширення інформації. Переважна частина від загальної кількості інформації передається й зберігається в знаках письма; поширення комп'ютерів, мережі Інтернет переконливо доводить значимість письмової фіксації інформації.

Огляд наукових праць, присвячених аналізу письмової комунікації свідчить про надзвичайне розмаїття термінів, підходів та авторських позицій. На нашу думку, не викликає сумнівів визначення двох каналів комунікації: усного і письмового. Але при визначенні видів, форм, способів комунікації зіткнуємось з наявністю численних підходів. В роботах лінгвістів зустрічаються наступні суперечливі визначення: письмовомовленнєва комунікація, комп'ютерна письмова комунікація, мовленнєва комунікація, письмове розмовне мовлення, тощо. Зокрема А. Кузнецов вважає, що дослідження неформального спілкування, у тому числі і в мережі Інтернет, відноситься до сфери досліджень розмовного мовлення [3]. На його думку, створення мережі Інтернет призвело до появи проміжного типу комунікації, який є одночасно і письмовим і усним, але за способом сприйняття це, безперечно, візуальне мовлення, тобто воно сприймається очима. При такому підході спростовується положення про те, що розмовне мовлення реалізується в усній формі. Д. Валіахметова ввела термін писемне розмовне мовлення, на позначення своєрідної суміші письмового і усного мовлення [1]. В дисертації Лисенка С.О. [5] було зроблено спробу визначити «нову гібридну усно-

письмову форму існування мови». В основу цього дослідження покладено наступну гіпотезу: «на основі тісної взаємодії усної й письмової форм існування мови в інтернет-комунікації при домінуванні усного впливу формується нова гібридна форма існування мови, яка поєднує в собі риси як усної, так і письмової мови». Автор намагався дослідити специфіку існування мови в інтернет-комунікації. Відповідно до поставленої мети було сформульовано низку завдань, зокрема наступні: визначити сучасні тенденції в розвитку форм існування мови; виявити базові відмінності ознак усної й письмової форм існування мови; описати основні закономірності реалізації різних форм існування мови в інтернет-комунікації; виявити тенденції розвитку інтернет-комунікації в сфері реалізованих у ній форм існування мови. Але не дивлячись на спробу аналізу нової усно-письмової форми, автор все ж таки здійснює комплексний опис взаємодії окремих різних форм мови, якими традиційно являються усна та письмова, на базі інтернет-комунікації. Лисенко С.О. вірно стверджує, що «у сучасному комунікативному середовищі відбувається активний процес зміни співвідношення між усною й письмовою формами мови». Також він справедливо говорить і про те, що «Мова, використана в інтернет-комунікації, представляє реалізацію письмової форми існування мови. Але в подальшому вчений робить, на нашу думку, не зовсім вдалу спробу вивести «механізм гібридизації усної й письмової форм мови в інтернет-комунікації заснований на тому, що в процесі інтернет-спілкування в комунікації актуалізується лише частина ознак як усної, так і письмової мови, а інші диференціальні ознаки нейтралізуються, що й формує гібридний характер форми існування мови в інтернет-комунікації». Більш достовірним, на нашу думку, є підхід Стаценко Є.С. [7], яка в своїй дисертації досліджує письмово-друковану форму мовлення в системі Інтернету, що на нашу думку є логічнішим, оскільки поєднання усної і письмової форм «існування мови» у роботі Лисенка С.О. видається не зовсім виваженим, в цьому підході важко зрозуміти як автор корелює свій підхід з дихотомією мова / мовлення, а також як виділяє усну / письмову форми мови / мовлення. На нашу думку доцільніше все ж таки дотримуватись традиційного підходу до визначення письмової / усної форм мови / мовлення, досліджуючи глобальні процеси прогресуючої інтеграції усного мовлення у письмове, вивчаючи даний вид спілкування, враховуючи те, що різноманітність відхилень від нормованої письмової

мови потребує типологізації, всебічного лінгво- і соціопрагматичного опису. Не вистачає сьогодні і порівняльно-зіставних досліджень графічних особливостей мовлення у контексті різних стильових і культурних утворень, оскільки все частіше спілкування, незважаючи на свою письмову форму, проходить у реальному часі, що призводить до різного роду інновацій, які природно відображаються на графічному рівні.

Не дивлячись на численні роботи присвячені дослідженню Інтернет комунікації, реклами, тощо системний опис сучасної письмової комунікації відсутній. Письмова мова сьогодні має розглядатись як діяльність, що сприяє, з одного боку, інтелектуальному розвитку, з іншого боку – соціальній адаптації особистості в глобальному світі, основною прикметою якого стає превалювання телекомунікаційних технологій у системі взаємодії людей. Оскільки у сучасному суспільстві роль письмової комунікації збільшується, ускладнюється, остання одержує нові можливості розвитку завдяки впровадженню в усі сфери життя комп'ютерів, Інтернету, які підтримують письмову фіксацію інформації. Інтернет розширив границі обміну інформацією за допомогою електронної пошти й Internet Realy Chat, популярність же в сучасному суспільстві стільникового зв'язку відкрила нові можливості для використання телефонів не тільки за прямим призначенням, але й для передачі SMS повідомлень. Підкреслимо, що мова існує в Інтернеті тільки в письмовому варіанті. Це й мережні версії книг, газет, журналів, бібліотек, і нове за формою письмове спонтанне мовлення. Останнім часом і у викладанні інтенсивного розвитку набуло дистанційне навчання, що використовує письмову форму взаємодії, яка на думку А.Н. Щукина, «має більші перспективи, тому що дозволяє використовувати світові культурні й освітні цінності, накопичені в глобальній мережі Інтернет, і можливості вчитися під керівництвом кращих педагогів на основі єдиного інформаційно-освітнього простору».

Письмова мова сьогодні має розглядатись як інтегративне, комплексне явище, яке не можна визнавати вторинною системою стосовно усного мовлення. Ще із часів Платона (IV в. до н.е.) прослідковується відношення до письма як до другорядної людської здатності. Такої ж традиційної думки про вторинність походження письма дотримуються відомі лінгвісти Жинкин Н.І., Зиндер Т.Р., Щерба Л.В. Численними науковцями письмо розглядалось як допоміжний засіб

при навчанні мови, указувалось на можливість спонтанної появи здатності виражати думки в письмовій формі на базі володіння усним мовленням і графічною системою. Акцент на пріоритетну роль говоріння в значній мірі вплинув на місце й статус письма. Функції письма як засоба спілкування значно розширилися завдяки змінам, що відбулися в соціально-економічному, політичному й культурному житті суспільства наприкінці ХХ століття. Сьогодні дослідники по-різному визначають роль і місце письмової мови. Деякі з них: Амірова Т.А., Бархін К.Б., Добровольська В.В., Іпполітова Н.А., Казарцева О.М., Ладиженська Т.А., Лурія О.Р., Мазунова Л.К., Мещеряків В.Н., Саяхова Л.Г. вважають письмову мову не менш важливою ніж усну. Цінним є висловлення О.Р. Лурія про те, що «письмова мова є новим і потужним знаряддям мислення, що має нерідко значно більші можливості, ніж усне мовлення» [4]. Письмова комунікація складається як система, покликана сприяти соціокультурній адаптації людини в існуючих суспільно-політичних умовах.

Відповідно існує актуальна потреба в комплексному описі письмової комунікації, що зможе призвести до переосмислення ролі письмової мови сучасному суспільстві. Письмова мова являє собою інтегративне, комплексне явище, що не є вторинною системою стосовно усного мовлення й потребує спеціального вивчення з урахуванням культурних, освітніх, соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві. Письмова комунікація являє собою складний аналітичний процес. Той, хто пише не переносить автоматично уміння усної мови на письмову мову, він вибирає в письмовій комунікації характерні саме для неї засоби, відновлює екстрамовленнєву ситуацію, робить її максимально зрозумілою реципієнтові за рахунок логічної зв'язності, структурно-семантичної організованості тексту. У зв'язку з цим, недоцільно вважати письмові висловлення тільки фіксацією усних [2]. Доведеною численними дослідженнями є дихотомія **усної/ письмової** комунікації. Як вже було наголошено, письмова комунікація аж ніяк не є простою фіксацією усної, оскільки вона вибирає з неї окремі виняткові форми, що сприяють посиленню авторитетності написаного. Ці форми значною мірою визначають хід мисленнєвого процесу, плин комунікації, добір елементів мовного коду. Відповідно графостилістика має зосередитись на дослідженні письмової стильової диференціації.

У багатьох випадках повідомлення передають кількома каналами

одночасно (наприклад, невербальна поведінка мовця супроводжує його говоріння), тому є підстави стверджувати про багатоканальну природу комунікації. Однак не всі канали рівнозначні. У людській комунікації здебільшого використовують зоровий та слуховий канали, з якими асоціюють писемність і усне мовлення. Тому, коли йдеться про мовну комунікацію, основними каналами часто називають усний і письмовий.

В сучасній лінгвістиці, на нашу думку, терміни «письмо» і «письмовий» вживаються занадто широко у своєму загальному значенні: система знаків, що дозволяє передавати інформацію на відстань та зберігати її у часі. Як відомо, письмова мова має два плани вираження – писаний та друкований. Ми вважаємо за необхідне чітко їх розмежувати. Згідно з визначенням Й. Вахека, ми розуміємо писаний варіант як такий варіант письмової мови, що передає індивідуальну манеру письма, оскільки у кожної людини власний нахил почерку, спосіб з'єднання літер, особливе співвідношення між великими і малими літерами рукопису. В свою чергу друкований варіант ми розглядаємо як такий варіант письмової мови, якому властива не індивідуальність матеріальної форми, а одноманітність друкарського шрифту. Індивідуальні особливості почерку призводять до значної напруженості під час сприйняття письмового мовлення, а стандартні шрифти надають більше можливостей для повного охоплення та чіткого розуміння викладених фактів, ніж писаний варіант.

При дослідженні письмової комунікації сьогодні виникає потреба чіткого виокремлення нових форм спілкування і аналізу їх характерних рис. У зв'язку з цим нами пропонується виділити наступні форми: рукописне та друковане мовлення. До останнього відносимо підготовлене друковане мовлення (літературні твори, пресу, ділове листування) та спонтанне друковане мовлення (он-лайн спілкування та SMS). На рівні рукописне/друковане мовлення диференціація полягає у тому, що в першому випадку процес фіксації набагато повільніший ніж при друці, звідси і численні розбіжності стильових характеристик та можливостей для створення власного стилю. В рукописах це відбувається за допомогою почерка, а при друці за допомогою графічних засобів. Підготовлене та спонтанне друковане мовлення мають різні функціональні характеристики та відрізняються одне від іншого лексичними, стилістичними, синтаксичними особливостями, тощо. Відчутна різниця існує і на рівні графічного оформлення, яке набуває

особливого значення, оскільки за його допомогою компенсуються відсутні невербальні характеристики, надається емотивність повідомленню та відбувається «самоідентифікація» автора.

Таким чином, сучасний медійний простір надає надзвичайних перспектив дослідженням сучасної письмової комунікації, в рамках яких доцільно виокремити спонтанне та підготовлене друковане мовлення, з метою виявлення їх характерних рис та особливостей функціонування. Неформальне спілкування в Інтернеті та за допомогою SMS-повідомлень наблизило писемне мовлення за функціями, завданнями та стилем до усного, продемонструвавши такі особливості функціонування, яких раніше не існувало. В таких текстах все частіше фонетика нівелюється, поступаючись місцем графіці, яка займає її місце в мові.

Письмове мовлення сьогодні має розглядатись як інтегративне, комплексне явище, яке не можна визнавати вторинною системою стосовно усного мовлення. Природа та організація стилів мови і мовлення великою мірою залежить від того, в якій формі відбувається спілкування: усній чи письмовій. Сучасні дослідження глобальних процесів прогресуючої інтеграції усного мовлення у письмове, різноманітних відхилень від нормованої письмової мови потребують системного комплексного аналізу та типологізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Валиахметова Д.Р.* Письменная разговорная речь в контексте особенностей Интернет-дискурса // Бодуеновские чтения: Бодуен де Куртене и современная лингвистика: Междунар. науч. конф.(Казань,11-13 дек. 2001г.): Труды и материалы: В 2т. – Казань: Изд-во Казан.ун-та, 2001. – С.7-9.
2. *Воронова Л.В.* Современная письменная коммуникация: Лингвометодические основы обучения и контроля: дис. на соиск. уч.степ. к.педаг.наук: спец. 13.00.02 – теория и методика обучения и восприятия (по областям и уровням образования) / Лилиана Вячеславовна Воронова. – М., 2006. – 238 с.
3. *Кузнецов А.В.* Письменная разговорная речь в он-лайн коммуникации // Молодой ученый. – 2011. – № 3, т.2. – С.24-26.
4. *Лурия А.Р.* Язык и сознание / под редакцией Е.Д. Хомской. Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1998. – 416 с.
5. *Лысенко С.А.* Взаимодействие устной и письменной формы существования языка в интернет-коммуникации: дис. на соиск. уч.степ. к.филол.наук: спец. 10.02.19 – теория языка / Сергей Александрович Лысенко. – Воронеж. – 2010. – 184 с.
6. *Селиванова Е.А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие. / Е.А. Селиванова. – К.: Брама, Изд. Вовчок О.Ю., 2004. – С. 35 (336 с.)
7. *Стеценко Е.С.* Графические особенности английской и русской чат-коммуникации: дис. на соиск. уч.степ. к.филол.наук: спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, топологическое и сопоставительное языкознание / Евгения Сергеевна Стаценко. – Пятигорск. – 2010. – 209 с.
8. *Шилина М.Г.* Медиакоммуникация: тенденции трансформации. Новые парадигмы исследований массовых коммуникаций / Марина Григорьевна Шилина // Медиаскоп – М.: МГУ, 2009. – Вип. 3. – С. 113–124.
9. *Chrystal D.* Language and the Internet 2006, Cambridge University Press. – 257p.